

НАДІМПЕРАТИВНІ НОРМИ В МІЖНАРОДНОМУ СПАДКУВАННІ

Всі юридичні норми мають офіційний, державно-зобов'язальний, категоричний характер, і в цьому сенсі всі вони – імперативні. Проте ступінь їх державної обов'язковості різний [1, с.65].

Так, норми внутрішнього цивільного права, що є імперативними, не застосовуються до правовідносин спадкування як у випадку дії колізійних норм, так і за наявності вираженої автономії волі спадкодавця, яка встановлює право, що буде застосовуватись до його спадкування, і застосовуються лише у випадках регулювання правовідносин правом країни суду. Друга ж група норм, що отримала в доктрині назву «надімперативних норм», буде застосовуватись незалежно від зазначених вище факторів. Така дія надімперативних норм забезпечує захист публічних, суспільно-важливих національних та державних інтересів, що опосередковуються через державну політику даної юрисдикції у сфері спадкового права. Причому, при співвідношенні основ колізійного права, включаючи функціонування автономії волі і надімперативних норм, останні здатні фактично усунути дію колізійних правил, в чому згодні як доктрина, так і практика вітчизняної та іноземних держав. За висловом Л.А. Луїца: «Є цілий ряд матеріальних норм, дія яких не може бути усунена або обмежена колізійною прив'язкою даного відношення до іноземного закону» [2, с.329]. Таким чином, надімперативні норми повинні застосовуватись незалежно від того, норми якого права регулюють відносини спадкування, що знаходить своє відображення в багатьох документах по міжнародному приватному праву. Яскравим прикладом такого значення надімперативних норм є ст.15 Гаазької конвенції «Про закон, що застосовується до спадкування майна померлих осіб» 1989 р., яка визначає, що закон, який має застосовуватись відповідно до Конвенції, не впливає на застосування будь-яких норм закону держави, де розташована нерухомість, підприємства та інші особливі категорії майна, норми щодо яких створюють певний спадковий режим у відношенні до такого майна з економічних, сімейних та соціальних міркувань. Така норма визначає надання пріоритету позиції надімперативних норм в особливій сфері спадкування, виходячи з міркувань економічної, соціальної та сімейної політики держави. Останні міркування при їх тлумаченні в ідеалі не повинні наповнюватись надмірним потенційним значенням локальної політики держави на користь запобігання зловживань в обмеженні колізійних основ і автономії волі, що діють у міжнародному приватному праві для застосування норм виключно свого правопорядку.

Особливо важливі суспільні і державні інтереси повинні включати в себе захист стандартів і цінностей, що історично й культурно склалися в даному правовому просторі, що проявляються, зокрема, у законах щодо спадкування. Виходячи із цього принципу, спадкове право багатьох держав обмежує колізійні принципи по відношенню до нерухомого майна законом місця його розташування (Канада, США); визначає, що підприємства успадковуються за особливим режимом спадкування, виходячи з комерційних інтересів (Польща, Бельгія, Німеччина). Іноді в законодавстві може бути встановлений особливий порядок переходу у спадок сімейних ферм (де має значення розмір ферми, її

перехід по чоловічій лінії спадкування, несподільність майна ферми між індивідами, компаніями, товариствами), портової землі, землі на державних кордонах, або інтересів в операціях, в яких особливо зацікавлена держава, предметів, що становлять історичну та культурну цінність [3, с.587].

Безумовно, точного переліку надімперативних норм існувати не може, оскільки суспільні та державні пріоритети варіюються від держави до держави, від етапу до етапу соціально-історичного розвитку. У зв'язку з нечіткістю кола надімперативних норм права, які обмежують дію колізійних норм і застосування іноземного права, ускладнюється питання щодо зарахування окремих норм спадкового права до вказаного кола, що може у свою чергу ускладнити правозастосовчу діяльність. Очевидно, в даному питанні слід погодитись з визначенням Звєкова В.П., який при характеристиці надімперативних норм зазначає, що віднесення норм до категорії надімперативних повинно здійснюватись при: 1) вказівці в самій нормі щодо її надімперативності; 2) їх особливому значенні для забезпечення прав і інтересів учасників цивільного обігу, що охороняються законом, що дозволяє «віднести до правил такого роду цивільно-правові настанови, які, залишаючись частиною цивільного права виражають публічно-правові інтереси основ приватного права» [4, с.149]. Очевидно, «у такій тенденції можна побачити регулятивне втручання держави у сферу цивільно-правових відносин, і, відповідно, ускладнення проведення чітких меж між публічним та приватним правом» [5, с.78].

Звернувшись до українського спадкового права, у ст.570 Цивільного кодексу можна легко виявити винятки із загального колізійного принципу спадкування, де відносини по спадкуванню визначаються за законом тієї країни, де спадкодавець мав останнє місце проживання (ч.1 ст.570 ЦК). Так, в ч.3 ст.570 ЦК сказано про те, що спадкування будівель, незалежно від інших колізійних прив'язок (громадянство, постійне місце проживання спадкодавця), визначається за законом місця їх розташування. Таким чином, при спадкуванні нерухомого майна має значення виключно територіальний принцип локалізації такого майна. Така державна політика незмінно закріплюється і в багатосторонніх міжнародних документах. Так, всі договори про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах між Україною та іншими державами містять правило щодо застосування до спадкування нерухомості норм права в залежності від території, де розташоване таке майно (договори України з Болгарією, Угорщиною, Польщею, Молдовою та ін.). Вказані норми будуть застосовуватись незалежно від того, яке право регулює правовідносини через відсилання колізійних норм, що регулюють спадкування всіх інших видів майна. У вказаному вище прикладі, ч.3 ст.570 сама визначає сферу свого інтерлокального застосування за допомогою умови про сферу застосування, прямо вираженої у тексті статті.

Ідентична тенденція прослідковується і в проекті ЦК у главі 113, що присвячена колізійним питанням спадкування [6, с.555]. Хоча в ст.1610 проекту ЦК, за загальним правилом, відносини спадкування регулюються правом країни, в якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем в заповіті не обрано право країни, громадянином якої він був, однак є

ст.1611 проєкту ЦК установлене обмеження цього правила, де визначено, що спадкування нерухомого майна регулюється правом країни, в якій знаходиться це майно, а спадкування майна, внесеного до державного реєстру – виключно правом України. Виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що законодавство України в сфері спадкового права захищає інтереси більш істотні для держави, ніж ті, яким покликані слугувати колізійні спадкові норми. Це власне і є приклади тих надімперативних норм у національному колізійному спадковому праві, які створюють вишівки із загальних колізійних норм.

Ще одним аспектом, прямо не викладеним у спадковому праві України, є неможливість іноземних суб'єктів успадкувати об'єкти права власності виключної власності народу України. Так, на основі ст.9 Закону України «Про власність», земля, її надра, повітряний простір, водні та інші природні ресурси її континентального шельфу і виключної морської економічної зони, є об'єктами права виключної власності народу України, і тому їх власником не може бути іноземна особа. Автоматично спадкування цих об'єктів іноземними громадянами, – фізичними та юридичними особами виключається, що знову підкреслює посилення державного впливу в регулюванні приватноправових відносин для забезпечення державної політики в цій сфері. Однак, на основі норми Земельного кодексу, іноземці мають право отримувати у спадок земельні ділянки, і лише ділянки сільськогосподарського призначення повинні бути відчужені, причому протягом року, що фактично означає право власності на них у цей період усупереч Закону України «Про власність». Проте, незважаючи на деяку нерегульованість цього нормативного матеріалу, він також є прикладом надімперативних норм у міжнародному спадкуванні, адже вони встановлюють такі виключення із колізійних правил, що змушують у питаннях спадкування землі іноземцями керуватись саме ними, незважаючи на загальні норми прив'язок колізійних норм ЦК.

Окремою проблемою є питання про врахування надімперативних норм при застосуванні іноземного права. Чи слід брати до уваги іноземну законодавчу політику, віддзеркалену в надімперативних нормах права? Різні юрисдикції по-різному вирішують це питання. Доктрина деяких іноземних держав дотримується тієї думки, що слід враховувати значення надімперативних норм іноземної держави лише у тому випадку, якщо вони тотожні державній законодавчій політиці країни суду (Батіффонь, Лагард). Англійські суди не застосовують надімперативні норми; німецька практика розглядає надімперативні норми як фактичну обставину, що має бути оцінена згідно з правом застосування; за голландським міжнародним приватним правом, і надімперативні і диспозитивні норми правової системи, до якої відсилають колізійні норми, виключаються з правозастосування, якщо обраною є інша правова система; нідерландські суди беззастережно застосовують надімперативні норми [5, с.81]. Що стосується вітчизняної доктрини і практики, то можливість застосування надімперативних норм третіх країн передбачається для договірних відносин, зокрема, в моделі ЦК для країн СНД. Теоретики міжнародного приватного права вважають за можливе застосування надімперативних норм третіх

країн, враховуючи їх подвійний характер, виділяючи як позитивні, так і негативні сторони.

Виходячи із специфіки спадкового права, значення надімперативних норм в міжнародному приватному праві полягає в охороні соціально-економічних національних інтересів, за одночасного обмеження автономії волі спадкодавця, зменшенні кордонів між публічним і приватним правом, ускладненні правозастосовної практики при колізії надімперативних норм декількох держав, можливості зловживання значенням таких норм при правозастосуванні.

Усе це обумовлює необхідність розробки збалансованого підходу до проблеми існування та функціонування надімперативних норм як у теоретичній, так і у практичній площинах міжнародного приватного права.

Список літератури: 1.Алекеев С.С. Право: азбука-теория-философия: Опыт комплексного исследования. М., 1999. 2. Луиш J.A. Международное частное право. Общая часть. М., 1973. 3. Hague Conference on private international law/ Proceedings of the Sixteenth Session 3 to 20 October 1988 Tome 2 Succession to estates – applicable law Edited by the Bureau of the Conference SDU Publishers The Hague, Netherlands/1990. 4. Звеков В.П. Международное частное право. Курс лекций. М., 1999. 5. Жильцов А.Н. Проблемы применения императивных норм третьих стран в Европейском международном частном праве //Адвокат. 1997 №12. 6. Цивільний кодекс України Проект від 25 червня 1996 // Українське право 1999 Число 1.

Надійшло до редакції 12.02.02

С.В. Шестаков

СПІВВІДНОШЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАЦІВНИКА МІЛІЦІ І ПРАВОВІДНОСИН, У ЯКИХ ВІН РЕАЛІЗУЄТЬСЯ

Під час формування соціальної правової держави, створення й забезпечення гарантій прав людини та громадянина важливу роль відіграють правоохоронні органи, серед яких особливе місце належить міліції. У зв'язку з цим виникає потреба чіткого визначення і нормативного закріплення адміністративно-правового статусу працівника міліції.

Дослідження адміністративно-правового статусу працівника міліції з позицій системного підходу припускає розгляд не тільки його «внутрішніх» характеристик: (сутність, склад, юридичні особливості тощо), але й «зовнішніх» проявів у системах, де він є складовою частиною, а також форм реалізації.

Саме такою зовнішньою системою щодо адміністративно-правового статусу працівника міліції виступають правовідносини, за допомогою яких права енергія, що міститься в нормах права, втілюється в конкретній поведінці індивідів. Правовідносини складають головний засіб, за допомогою якого здійснюються юридичні норми [1, с.130–131], а право живе в правовідносинах, існує в правовідносинах, оскільки це конкретна форма буття права [2, с.65].

На неможливість визначення правового статусу поза правовідносинами звертало увагу багато авторів. Так, І.І.Веремезенко зазначає, що поза суспільством, «поза конкретними зв'язками та відносинами говорити про права (а отже і про правовий статус) того чи іншого суб'єкта права безглуздо», «правовідносини